

CORO BOZO ve ANADOLUDAKİ “SOHBET” TOPLANTILARINDA GÖRÜLEBİLEN BENZERLİKLER

Dr. Gökhan EKİM*

ÖZ

Eski Türk Toplumunda Toy, Şölen gibi eğlenceler vasıtasıyla bir araya gelen insanların, belirli kural ve gelenekler çerçevesinde gerçekleştirmiş oldukları toplantılardan çeşitli kaynaklarda bahsedilmektedir. Doğu Türkistan'dan Makedonya'ya kadar geçmişteki özelliklerinin bir kısmının korunarak günümüzde de yaşatıldığı bu toplantılar, farklı adlarla Anadolu'da da yaşatılmaktadır. Toplantının gerçekleştirileceği mekana girişten itibaren görülen hiyerarşik yapılanma ve buna bağlı olarak geliştirilmiş kurallı ve disiplinli işleyiş toplantının sonuna kadar sürdürülmektedir. Mani, bilmece, tekerleme, seyirlik oyunlar, türküler, yöresel yiyecekler, yöresel giysiler gibi farklı sözlü gelenek ürünleri toplantı boyunca sergilenmektedir. Kırgızistan'da 20 ile 70 arasındaki katılımcı ile düzenlenen “Coro Bozo”, Yukarıda belirttiğimiz temel nitelik ve işleyiş yönleriyle Anadolu'daki toplantılarla benzerlik göstermektedir.

Bu makalada, ortak tarihsel bağlardan kaynaklandığını düşündüğümüz, toplantılardaki benzer uygulamalar ele alınarak, yapısalci kuramın içerisinde karşılaştırmalı olarak incelenerek açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şölen, Sohbet Toplantıları, Coro Bozo, Halk Bilimi

* Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı, Temel Bilimler Bölümü, gekim75@hotmail.com

VISIBLE SIMILARITIES BETWEEN CORO BOZO and "CHAT MEETINGS IN ANATOLIA

ABSTRACT

In society of old Turks, the people came together by means of amusement like, “toy”, “şölen”. It is mentioned that there are some determined rules and traditions in their meeting. East Türkistan to Macedonia a part of peculiarity meeting is protected in past. Nowadays, the meetings have still gone on and it is known that different names. Hierarchical structure of the meeting to take place and, consequently, from the entrance to be seen and disciplined behavior until the end of the meeting developed canonical. Mani, Enigma, the back-Twister, games, folk songs, traditional food, traditional clothes, such as an application that on display throughout the different products of the oral tradition of the Court meeting. Kyrgyzstan held with participants between 20 to 70 in "Coro Bozo", the above mentioned basic quality and behavior aspects of similar meetings in Anatolia.

This article is similar to the common historical links that we think, on the basis of the theory in structural applications, meetings within the comparison by examining the disclosure to be worked.

Key Words: Şölen, Sohbet Meetings, Coro Bozo, Folklore

Giriş

Eski Türklerde, Toy, Şölen gibi adlarla görebildiğimiz, işleyişinin belli usul ve törelere göre belirlendiği toplantıların, günümüzde, Anadolu dışındaki Türk Dünyası Coğrafyası'nda da yaşatıldığı görülmektedir. Doğu Türkistan'dan Makedonya'ya kadar çeşitli Türk Topluluklarında, özellikle kış geceleri, haftanın belli günlerinde periyodik olarak sürdürülen, disiplinli ve kurallı toplantıların zaman içerisindeki derinliği ve mekan içerisindeki yaygınlığı, farklı coğrafyalarda, farklı topluluklar tarafından gerçekleştirilen toplantılarda, hiyerarşik düzenin, disiplinin, kuralların, içerik itibarıyla aynı kökten beslenen bir ağacın dallarıymışçasına benzerlik göstermelerini beraberinde getirmiştir. Anadoluda, “Sohbet” başlığı altında toplayacağımız toplantıların yörelere göre değişen isimleri şu şekildedir, “Çankırı, Gerede, Tarhala'da “Sohbet”, “Sopet”, “Fırtım”, Balıkesir Dursunbey'de “Barana,” Safranbolu, Bartın, Kütahya, Kastamonu, Bolu ve Konya'da “Muhabbet”, “Gezek”, “Sıra”, “Perde”, “Erfane”, “Arfana”, “Birikme”, “Oturak”, Van'da “Oturmah”,

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 30 Mayıs – Haziran 2012

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

Ankara’da “Cümbüş”, Antalya, Isparta’da “Kef”, “Keyif (Ataman1994:41) Sıra gecesi, (Akbiyık,2006:75) “Sıra Oturması” (Düzgün,1999:16) “Harefene”(Akbiyık,2006:114) Gezek (Salün, 2002:15-45), “Harfane Geceleri” (Akbiyık,2006:350), “Velime Geceleri” (Güldoğan,2011:98) “Arfana”, “Harfana”(Turhan,Tan,2001:42). Ülke sınırlarımızın dışında ise, Kırgızistan’da “Coro Bozo”(Arstanbek,2004.74-79), Doğu Türkistan’da “Meşrep” (Rahman,1996:26), Bulgaristan’ın Yassenkovo Kenti’nde,”Muhabbet”(Hasan, 1998:46), Özbekler’de “Geşdek”(Cenikoğlu,2004:66), “Kırım Karay Türklerinde ise “Konuşma” (Altınkaynak,2004:62) adlarıyla anılmaktadırlar.

Konuyla ilgili yapmış olduğumuz çalışmada, Anadolu’daki “Sohbet Toplantıları”, toplantıya verilen isim, topluluk üyelerine verilen isim, toplantının kültürel kökeni, toplantıya karar verilmesi, toplantıyı oluşturan kişi sayısı, topluluğu oluşturan üyelerin ait oldukları yaş grupları, topluluğu yönetecek başkanlar, hizmeti görececek kişi ve bunların belirlenme yöntemi (hiyerarşik yapılanma), toplantı masraflarının üyelerce karşılanma şekli, toplantıda bulunan sembolik eşyalar, ilk toplantı, mekân, toplantıda giyilen kostümler, toplantıda yer alacak müzisyenlerin belirlenmesi, müzisyen kimliği ve müzisyenlerin profili, müzisyenlerin topluluk içindeki konumları, müzik uygulamaları, toplantıda müzisyenlerce kullanılan çalgılar,toplantıdaki müzik uygulamaları,repertuar (türküler, oyun havaları, vb.), toplantının hangi zaman diliminde ve hangi aralıklarla gerçekleştiği, toplantıdan önce yapılan hazırlıklar, toplantının yapılacağı mekâna geliş, içeri giriş ve selamlaşma ritüelleri (giriş ve selamlaşma), toplantının başlangıcında görülen uygulamalar, mevki ve yaş sırasına göre oturuş düzeni ve oturuş biçimi, misafirlerin toplantıya gelişi, toplantı içindeki yer ve işlevleri, misafirin uğurlanması ve bu uygulama sırasında görülen ritüeller, toplantıdaki sözlü gelenek ürünleri: a- maniler b- bilmeceler c- fıkralar d- destanlar, toplantıdaki seyirlik ve oyunlar, geleneksel türk halk oyunları, toplantıda yeme-içme kültürü, mahkeme, devir- teslim töreni(bir sonraki toplantıya ev sahipliği yapacak kişi ya da kişilerle ilgili toplantıda yapılan tören), toplantı boyunca uyulması gereken kurallar ve bunlara karşı uygulanan yaptırımlar, şeklinde çıkarabildiğimiz geleneğe ait özellikler ve uygulama sırasındaki bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlı olan motiflere göre analizi yapılmaya çalışılmış; konunun bir makaleyi aşan hacmi dolayısıyla, burada yalnızca Kırgızistan “Coro Bozo” Toplantıları ile ilgili uygulamanın genel çerçevesi çizildikten sonra, Anadolu’daki benzerleriyle kesişen motifleri belirlenerek ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Yöntem ve Teknikler

Toplantılara ait uygulamaların duysal-görsel olarak kayıt edilmesi yoluyla halk biliminin kuşaktan-kuşağa kültürel aktarımının sağlıklı bir biçimde gerçekleştirilmesini olanaklı kılan günümüz teknolojisi ile elde edilmiş kayıtlar, çalışmamızda, konu ile ilgili mevcut yazılı kaynaklarla birlikte yararlandığımız veriler olmuştur. Bunların yanı sıra, Elazığ(Kürsübaşı), Çankırı(Yaran), Balıkesir-Dursunbey (Barana) gibi çeşitli yörelerde gerçekleştirmiş olduğumuz çalışmalarda da, alan araştırması yöntem ve teknikleri”nin uygulanması sonucunda veri toplandığı; bu verilerin analiz edilip,sonuca ulaşılmaya çalışıldığını, toplantıların uygulamalarındaki benzer ritüel ve formel motiflerin de “tarihsel yöntem”ve dilbilim çalışmalarından hareketle ortaya çıkmış olan “yapısalcı kuram” ışığında formülüle ettiğimiz toplantıların, karşılaştırmalı metin incelemeleri yoluyla ele alınarak incelenmesinin yapıldığını söylemek mümkündür (Türk Halk Edebiyatı El Kitabı,2004:100)

“Coro Bozo” ve Anadoludaki “Sohbet Toplantıları”nın Tarihsel İzleri

Kırgızistan ve Anadoluda gerçekleşen toplantıların tarihsel boyutunu aşağıda vereceğimiz bilgiler ışığında kavramaya çalışabiliriz: Oğuz Boyları’nın kurban ziyafeti olan Şölen’in, başka kavimlerin kurban ayinlerinde rastlanılamayacak özellikler gösterdiğini, kurban etlerinin parçalarının belirli bir sıra ve usul çerçevesinde dağıtılması şeklinde özetlenebilecek uygulamanın, diğer kavimlerin ayinleriyle arasındaki ayırt edici farklılıklardan biri olduğunu, yalnızca inançsal bir topluluk olarak karşımıza çıkan Taoizm Teşkilatı’nda da aynı uygulamanın görülebileceği, kaynaklarda belirtilmiştir (Köprülü,1999:72). Aynı konuyu “Orun ve Ülüş Meselesi” (İnan,1931:121-133) adlı makalesiyle derinlemesine aktaran Abdülkadir İnan, uygulamanın pratikteki detaylarını da içeren bir çalışmayla konuyu açıklamaya çalışmıştır. Ziya Gökalp ise Şöleni, “*Eski Oğuzlar’ın hanlar hanı ve beylerbeyi ile birlikte yirmi dört Oğuz beyini kapsayan resmi toylarına şölen adı verilirdi*” şeklindeki sözlerle konuyu açıklamaya çalışmıştır (Gökalp,1991:50). Oğuz Han Efsanesi’nde bahsedilen şölene de değinen Köprülü, “*Oğuz Han’ın emri ile tezhibli bir oba inşa olunarak, dokuz yüz at ile, dokuz yüz koyun boğazlandı; meşinden yapılan dokuz havuza arak, doksan havuza kımız dolduruldu.*” sözleriyle bahsi geçen uygulamayı yinelemiş, “*Gün Han zamanında da yine aynı surette umumi bir ziyafet yapılarak kırk gün kırk gece işret edildiğini*” kaydetmiştir (Köprülü,1999:72). Eski Türklerin yaşantısı ile ilgili bilgiler

bulabildiğimiz bir başka kaynak da, Kaşgarlı Mahmud'un Divan-ı Lügat-it Türk adlı eseridir. XI. Yüzyıl Türk yaşamı ile ilgili bilgiler bulabildiğimiz eserde, daha sonra Safevi Devleti'nde de görülebilecek olan, sıra ile yapılan şöenlerin "suğdıç" adıyla anıldığından bahsedilmektedir. Yine aynı eserde daha farklı tarzda gerçekleştirilen gece toplantılara da "süçrük" denildiği ve Kaşgarlı Mahmut'un, "Ol manga söz tabuzdı" şeklindeki sözlerinin "o bana bilmece söyledi" anlamına gelmesinden dolayı, bahsi geçen eğlencelerin içerisinde, bilmecelerin sorulmuş olduğunu da düşünmek mümkündür(Genç,1977:242). Gökalp, bununla birlikte eserinde Eski Türkler'in görkemli ve oldukça israfli şöenin, toy adıyla anıldığını Dede Korkut Anlatmaları'ndan yola çıkarak belirtmiş ve Dede Korkut Metni'nden konu ile ilgili küçük bir paragraf vermiştir: "Dirse Han hatununun sözüyle ulu toy eyledi, hacet diledi. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdırdı. İç-Oğuz, Dış-Oğuz beylerinin üstüne yığınak etti; aç görse doyurdu, çıplak görse donattı, borçluyu borcundan kurtardı, tepe gibi et yığdı; göl gibi kıımız sağdı" (Gökalp,1991:155)Bayındır, Han'ın iç-il'e bağlı oymakları çağırıp İç-Oğuz'u egemenliği altına aldığı ziyafetten de bahsetmiş, ayrıca Salur Kazan'ın düzenlemiş olduğu "çağrılıları yedirip içirdikten, giydirip donattıktan ve borçlarını verdikten sonra otağdan çıktığını; bütün çağrılıların çağrı sahibinin otağını, sürülerini vb. mallarını yağma ettikleri şöenden bahsetmiştir. Salur Kazan Anlatması'ndaki şöenin ise potlaç kurumun tam olarak görülebildiği bir örnek olduğunu vurgulamıştır(Gökalp,1991:50). Gökyay ise bu geleneğin tarihimizde Farsça Han-ı Yağma şeklinde geçtiğini, Dede Korkut Kitabı'nda görülen uygulamanın daha geriye götürülemediğini belirtmiştir(Gökyay,2009:1036,1077). Şöen düzenleme geleneğinin Anadolu Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad'ın Konya'ya gelip ecdad tahtına oturduktan sonra Oğuz Töresi'nce düzenlenerek sürdürülmüş olduğu da kaynaklarda belirtilmiştir. Bu şöen şu şekilde tarif edilmektedir. "Selçuki hükümdarı Alaaddin Keykobod, Konya'ya giderek ecdadı tahtına oturduktan sonra görülen usule bağlı olarak umumi bir ziyafet tertibini, şeylan kurulmasını emretmişti: Çini altın sahanlar ve tepsiler içinde enva'ı ni'am-dane ve muz'afer ve kaliyyat ve buraniyat ve me'muniye ve helvat, ahlak-ı ehl-i iran gibi mümessek ve muattar ve yahniler ve söglemeler ve büryanlar ve tavuk ve güvercin ve bildircin söglemeleri sadra ve iki kola Oğuz resmince baştan başa döşenip müzeyyen ve mürettep oldu ve kasat-ı kıımız ve ayran ve mümessek ve muattar şerbetler Oğuz'un resm-i erkânı üzre içildi. H'an götürüldükten sonra bezm-i husrevani koyup, altın ve gümüş evani ve murassa göbekli akdah

ve badiye ve memzuç maşrapaları araste olunup, akdah-ı efrac dair ve sayir oldu ve üstad mutribler emred-i hoş avaz şakirdleri ile ki anların latif elhan ve negamatı âşıkların ahzan ve kayguları rahtlarını ve selvet kişverine naklettirip terahlar feraha mübeddel olurdu...(Köprülü,1999:76) ” Çu Dönemi’nden I. Alâeddin Keykubad zamanına kadar büyük ölçüde aynı şekilde devam ede gelmiş olan Alplik Şölenleri’ndeki tolular içilerek yapılan ant törenleri, hükümdar, subaşı, sipahdarın birbirlerine yeminle bağlamalarını sağlamıştır. Esin, Yazıcıoğlu’na dayanarak törenin askeri yönünün anlatıldığı şiiri de konuya örnek olması açısından eserinde yer vermek suretiyle belirtmiştir (Esin,2001:141,142). Öte yandan, birçok araştırmacının, Sohbet Geleneği’nin kökenini açıklarken gönderme yaptıkları Ahilik Geleneği de ele alınması gereken bir konudur; Ahilikle ilgili ilk bilgileri aldığımız Faslı seyyah İbn-i Batuta’nın 13. yy. da Anadolu’ya yapmış olduğu gezi sırasında kaleme aldığı notlardan Ahi zaviyelerinde akşamları toplanarak yenilip, içildiğini ve müzik eşliğinde raks etmek suretiyle de eğlenildiğini öğreniyoruz (Güllülü,1977:17-18). Ahi Teşkilatı’nın yapmış olduğu bu eğlenceler vasıtasıyla, eski Türk Yaşantısı’ndaki toy ve şölen gibi toplantıların taşıyıcısı durumunda olduklarını ancak bu toplantıların kökeninin Ahiliğin de ötesindeki bir geçmişte aranması gerektiğini düşünmekteyiz.

Coro Bozo Toplantılarının İşleyişi ve Hiyerarşik Yapısı

Kırgızistan’da düzenlenen, 20 ile 70 yaş arasındaki erkeklerin katılabildiği bir toplantıdır. Grup yirmibeş – kırk kişi arasındaki kişi sayısı ile oluşur (Arstanbek,2004:74-79). Coro Bozoyu düzenleyen kişiye “Corokeç” denir ve o, ev sahipliği yaptığı toplantıda herkese boza ikram eder (Arstanbek,2004:74-79). Bu toplantılar sonbaharda başlayıp, ilkbaharda biter. Herkes tarafından sevilen, otoriter birisi başkan seçilir. Başkana “Coro Başçı” veya “Coro Biy” denir. Coro Başçı’nın görevleri, toplantıların sırasını belirlemek, disiplini sağlamak, gerektiğinde ceza vermek ve gelen misafirlerin karşılanmasını kontrol etmektir. Toplantıda ayrıca hayal gücü ve mizahî yönü güçlü olan birisi en genç olanların içinden seçilir, ona da “Erke Bala” denir. Erke Bala, toplantının eğlenceli geçmesi için elinden geleni yapar, yarışmalar düzenler, cezalar verir. Toplantıda Coro Başçı’nın iki yardımcısı olur. Bunlar, Coro Başçının sağında ve (solunda) otururlar. Sağında oturana “On Atalık”, solunda oturana ise “Sol Atalık” denir. Bu yardımcıları kendi taraflarında oturan kişilerin disiplininden sorumludurlar ve oturan kişiler Coro Başçıya sadece onların aracılığıyla ulaşabilirler. Bozo servisini yapmak üzere iki tane görevli bulunur; bunlara “Kasekül” denir. Bozoyu savuran

kişiyi “Kölböğü”, karıştıran kişiyi de “Kürököç” denir. İki kişi de kapıcıdır, onlara da “Eşik Ağası” denir. Bu görevlilerden Kürököç haricinde herkes, Coro bozo düzenler, Kürököç sırada yer almaz(Arstanbek,2004:74-79).

Coro Bozonun işleyişi ile ilgili kararların alındığı İlk toplantıya “Aygır Cıyar” adı verilir. Bu toplantıya kimin ev sahipliği yapacağına Coro Biy karar verir (Arstanbek,2004:74-79). Toplantı için ayrı çadır kurulur. Fazla çadırı olmayan Corokeç, oturduğu çadırdaki fazla eşyaları dışarı çıkararak içerisini kilim ve halılarla süsler (Arstanbek,2004:74-79). Toplantılarda oturuş düzeni şu şekildedir: Çadırın kapısının tam karşısında bulunan baş köşede Coro Biy, sağında On Atalık, solunda ise Sol Atalık oturur. Erke Bala ise kapıya yakın bir yerde diğerlerinden biraz daha rahat biçimde isterse yan yatarak oturabilir. Kapının iki yanında Eşik Ağaları, boza kazanının yanında da Kölbörü ve Körükeç oturur. Diğer üyelerin oturma sırasında yaş sırasına uygun oturma biçimi esastır (Arstanbek,2004:74-79). Toplantıya önce katılımcılar, sonra Atalıklar, Coro Biy ve en son da Erke Bala gelir (Arstanbek,2004:74-79). Coro Biy çadıra girerken herkes “Aldayar, Aldayar” diye seslenir. İlk boza kâsesi de Coro Biy’e verilir. O esnada da “Aldayar, Aldayar” şeklinde herkesin seslenmesi üzerine kâseyi onun kadar içer. İkinci kase sağ tarafta oturanlara, üçüncü kase ise sağ tarafta oturanlara verilir (Arstanbek,2004:74-79). Toplantı sırasında kopuz eşliğinde şarkılar söylenir, oyunlar oynanır, şakalar yapılır ve eski hikayeler anlatılır (Arstanbek,2004:74-79). Toplantının sonunda “Beşparmak” adı verilen yemek yenir (Arstanbek,2004:74-79). Önce Sol Atalığın adamları sonra da On Atalığın adamlar ısıra ile ev sahipliği yaparlar. Erke Bala iki kez, ev sahipliği yapar. Son toplantı Coro Biy’e aittir. Bu toplantının diğerlerinden daha eğlencesi geçmesi gerekir; onun için de “Kök Börü” gibi çeşitli at yarışları ve güreşler düzenlenir (Arstanbek,2004:74-79).

Coro Bozo Ve Anadoludaki “Sohbet Toplantıları”nda Görülen Ortak Motifler

Coro Bozo ile Anadolu’daki toplantılar arsında birçok ortak noktanın bulunduğu dikkat çekmektedir. Bu benzerlikleri şu başlıklar altında verebiliriz:

1- Hiyerarşik Yapının Gözlemlenebildiği Uygulamalar

a-Toplantılarda hiyerarşik bir yapılanmanın, topluluğu idare eden yöneticilerin bulunması: Dursunbey’de Baranayı yönetmek üzere, “patron” veya “başkan” adıyla yönetici, “hâkim” veya “başkan yardımcısı” adıyla da yönetici yardımcısı (Mıçırlar,2004:3), Urfa Sıra

Geceleri'nde "sıra başkanı" (Akbiyık,2006:76), Afyon Gezek Geleneğinde, Kolbaşı (Akbiyık,2006:346). Simav Yaren Geleneğinde ise, Yâran kurallarını iyi bilip, topluluk üzerinde belli bir ağırlığı olan ve yaşça büyük olan üyeler arasından seçilen Köşe İhtiyarı(Er,1999:39), Büyük Yarenbaşı Er,(1999:39), Küçük Yarenbaşı (Er,1999:40), İdare Memuru, (Er,1999:41) Sözcü (Er,1999:41), Akşehir Yaren Geleneğinde *Yiğitbaşı* (Ereş,1992:56), Çankırı Yâran geleneğinde ise, Büyük Başağa, Küçük Başağa ve Yâran Reisinden oluşan yöneticileri görmek mümkündür (Ekim,2009:109). Aynı uygulama Coro Bozo'da, toplantının yöneticisi olan Coro Başçı'nın disiplin ve işleyişten sorumlu, gerektiğinde, kuralları ihlal edenleri cezalandırma yetkisine sahip olması, şeklinde görülmektedir.

b-Toplantılarda, birçok uygulamada görülebilen kalıplaşmış motifleri mekâna geliş ve içerideki selamlaşmada da görmek mümkündür. Simav Yaren Geleneğinde, Toplantının gerçekleşeceği mekana, Köşe İhtiyarı, Büyük Yarenbaşı, Küçük Yarenbaşı o geceleri ev sahipleri sıra ile gelerek yerlerini alırlar (Altınay,2004:79). Gerede Sohbet Geleneğinde de, başta *Başeski olmak üzere, onu takiben çalgıcılar, kıdemli sohbetçiler, genç sohbetçiler şeklinde sıralanarak sohbet evine girerler* (1967 Bolu İl Yıllığı:221). Akşehir Yaren Geleneğinde ise Sıra Yareni'nin yöneticileri olan dört büyüklerin (Bölükbaşı, Yarenağası, Kahyabeyi, Yiğitbaşı) sıra evine girişleri şu şekilde olur; misafirler ve yarenler içeride hazır olduktan sonra çavuş "Bölükbaşı" diyerek yüksek sesle bağırır , bu komutla birlikte yarenler ve misafirler ayağa kalkarlar, içeri giren bölükbaşı da önce kendini takdim eder, sonra da "Merhaba Yarenler", "Hoş geldiniz misafirler" der. Yarenlerin bu selama cevaben "Sağol" diyerek yüksek sesle bağırmaları ile bölükbaşı "otur" diye komut verir ve yarenler dizüstü otururlar. Daha sonra gelen Yarenbaşı, Kahyabeyi ve Yiğitbaşı da aynı şekilde içerir girerler (Cenikoğlu,1998:37-38). Barana Geleneğinde de odaya, genellikle önce başkan, sonra diğer barana üyelerinin girmeleri şeklindeki bir uygulama esastır (Mıcırlar,2004:2). Çankırı Yâran Geleneğinde ise bu uygulama, 24 Yâran üyesinin tek tek selamlaşmasının esas alındığı bir seromoni şeklindedir ve yaklaşık yarım saatlik bir zaman dilimini kapsayacak uzunluktadır (Ekim, 110). Coro Bozo'da da, toplantıya girişte, yukarıda anlattığımız üzere hiyerarşik yapıya uygun br şekilde gerçekleşmektedir. (Burada her ne kadar Erke Bala'nın toplantıya diğer yöneticilerden sonra girdiği görülsede, O'nun toplantıdaki mizahî unsurları yönlendirici ve uygulayıcı olmasından dolayı, istisnai bir durumun yaratıldığını düşünmekteyiz)

c-Eski bir Türk Geleneği olup tarihî kayıtlarda belirtilmiş olan, toplantılardaki mevki, yaş ve itibara göre düzenlenmiş olan oturma düzeninin izlerini günümüz toplantılarında da görebilmek mümkündür. Barana Geleneğinde, Ocaklığın yanına başkan, onun karşısına da hakim bağdaş kurarak otururlar. Hakimin yanında çavuş yardımcıları ve nihayetinde diğer üyeler de karşılıklı gelecek şekilde otururlar (Mıcırlar,2004:2). Gerede’de Oturuş düzeni şu şekildedir: yarım daire şeklinde oturan sohbet üyelerinin tam ortasında Başeski, solunda müzisyenler, sağında da kıdem sırasına göre sohbet üyeleri otururlar (1967 Bolu İl Yıllığı,1968:220). Simav yaren Geleneğinde, Köşe İhtiyarı, Büyük Yarenbaşı ve Büyük Yarenler istedikleri şekilde oturabilirler. Küçük Yarenler’in oturuş biçimi ise belli bir düzene tabidir veya diz çökerek ya da bir ayaklarını altlarına alarak otururlar (Er,1998:48). Topluluğun oturuş düzeni ise şu şekildedir: Toplantının gerçekleştiği mekanın baş köşesine Köşe İhtiyarı, sağına Büyük Yarenbaşı soluna da en yaşlı yaren oturur. Diğer yaşlı üyeler de sağlı sollu olmak üzere yöneticilerin yanlarındaki yerlerini alırlar. Geride kalan kısımlarda da KüçükYarenbaşı ve genç yarenler yaş sırasına göre dizilerek otururlar (Er,1998:47). Çankırı Yâran Geleneğinde, Büyükbaşaga sağ, Küçükbaşaga sol köşede otururlar (Özkan,2000:30), aralarında ise Küçükbaşaganın yanında oturan reis ve kıdem sırasına göre 5 Yâran yani toplam 6 kişi, Küçükbaşaganın sağından itibaren 8 kişi, Büyükbaşaganın solundaki sedirde ise 8 Yâran oturur. Coro Bozo’da da oturma düzeni,yukarıda anlattığımız gibi hiyerarşiye uygun olarak düzenlenir.

d-Toplantıların bir kısmında, hizmet görmekle yükümlü kimselerin, hiçbir masrafa iştirak etmedikleri görülmektedir. Coro Bozo’da, Bozoyu karıştıran Kürököç’ün, Çankırı Yâran Geleneğindeki “çavuş”ta olduğu gibi toplantı düzenlemekten muaf tutulması, (Ekim,2009: 114) görülebilen ortak uygulamalardan biridir.

2- Toplantıların İşleyişi İle İlgili Kararların Alındığı İlk Toplantı

-Toplantılar başlamadan önce, yöneticilerin seçileceği veya eski yöneticilerin görevlerinin teyit edileceği, topluluğa dahil olmak isteyenlerin durumlarının görüşüleceği, yemek çeşitlerinin kararlaştırılıp, müzisyenlerle ilgili bağlantıların yapılacağı, yani toplantıların genel işleyişinin belirlenip, sınırlarının çizildiği bir “ ilk toplantı” yapılır. Bu uygulamalarla ilgili çeşitli örnekler şu şekilde görülmektedir: Barana Geleneğinde Barana Yöneticileri’nin belirlenmesinin yanında diğer yörelerde görülmeyen farklı bir uygulama karşımıza çıkmaktadır; üyelerin parmaklarından akıttıkları kanlara bulanana pilavı yemek suretiyle “ kan

kardeşi” olmalarıdır ki bu uygulama toplantının isminin de “kanlı pilav” şeklinde belirlenmesine neden olmuştur (Kaya,2003:231). Gerede Sohbet Geleneğinde ise sohbet yapmak isteyen gençlerin, kendilerine başkanlık etmek üzere bir “ başeski” seçmeleri ile birlikte başeskinin de sohbet çavuşunu belirlemesiyle yapılanma tamamlanmış olur ve başeski, uygun bir günde, sohbetçilerin gelip, gidecekleri kahvenin, sohbetin hangi hafta başlayacağını, ne kadar devam edeceğini, kimlerin evinde toplantı yapılacağını, masrafların ne şekilde karşılanacağını belirleneceği bir toplantı düzenler (1967 Bolu İl Yıllığı,1968:220). Urfa Sıra gecelerinde ise oylama yapılmak suretiyle İlk toplantıda, başkan, başkan yardımcısı, muhasibin seçilmesi, toplantının, haftanın hangi gecesini yapılacağı, başlangıç ve bitiş saatleri, ev sahipliği yapacak olan üyelerin sıralarının belirlenmesi gibi konular karara bağlanır (Akbiyık,2006:80) . Simav Yaren Geleneğinde ise. Bu toplantıda yemeklerin yenilmesiyle beraber, yaş sırasına göre belirlenen oturma düzeni oluşturulur ve daha sonra da yaren yöneticilerinin seçimine geçilir. Yaren yöneticilerinin seçiminden sonra toplantılara ev sahipliği yapacak üyelerin sıralamasına karar verilir ve ilk ev sahipliği yapacak üyeye “yaren sopası” verilir (Er,1998:37-38). Akşehir Yaren Geleneğinde ilk toplantı sırasında gerçekleştirilen uygulamalar ise şu şekildedir: Ekim ayında, “Ocakbaşı” adı verilen toplantıda, yaren topluluğunu oluşturan üyeler, “Dört Büyük” şeklinde tanımlanan yöneticilerden en yetkili olanı yani Yiğitbaşı’ni seçerler. Yiğitbaşı da kendisinden sonraki en yetkili kişi olan “Kahya Beyi”ni seçer. Üçüncü etkili yönetici olan “Yarenağası”ni, yiğitbaşı ve kahyabeyi, dördüncü yöneticiyi de yiğitbaşı, kahyabeyi ve yarenağası aralarında belirlerler (Cenikoğlu,1998:64). Coro Bozo’da da aynı amaçlara uygun olmak üzere ilk toplantı gerçekleştirilir. Bu toplantıya “Aygır Cıyar” denildiği bilinmektedir.

4- Yöneticilerin Ev Sahipliği Yaptığı Son Toplantı

Burada bahsedeceğimiz uygulama yalnızca Çankırı Yâran Geleneği ve Coro Bozo’ya ait ortak bir özelliktir. Çankırı Yâran geleneğinde, son ocakları, başağalar yakar ve onlarınki diğerlerinden daha görkemli olur. Başağaların ocaklarının yakıldığı evler, fenerler ve dallarla süslenmek suretiyle diğer ocaklardan daha gösterişli bir hale getirilir. Işık yakmak ve misafir çağırma konusunda sınırlama yoktur (Üçok,2002:116). Küçükbaşağa gecesinde ne yapılmışsa, büyük başağa gecesinde bunların iki katı yapılmak zorundadır. Örneğin 4 sofraya karşılık 8 sofa, yüz lambaya karşı iki yüz lamba, gibi. Günümüzde Başağaların, başağa gecelerinde Yâranlar, çavuş, sazende ve çayzende birer hediye vermeleri de yerleşmiş bir

uygulama olup “Kravat, duvarsaati ve kalem takımı” gibi hediyelerin “başağa mürüvveti” adı altında hediye olarak verildiği belirtilmiştir (Özkan,2000:85). Coro Bozo’da da son toplantıyı Coro Biy düzenler, Bu toplantı, “Kök Börü” adı verilen at yarışlarının ve güreşlerin düzenlendiği, diğerlerinden daha görkemli olması nedeniyle dikkat çekici bir benzerliğe sahiptir; zira, tarihte hükümdar ve beylerin, dilimize Farsça Han-ı Yağma olarak (Gökyay,2006:1036-1077) geçen Eski Türklerde “Potlaç (Gökalp,1991:50)” adıyla var olduğu bilinen uygulamanın devamı niteliğindedir.

5-Toplantılarda Zaman Yönetimi ve Üyelerin Periyodik Olarak Toplantı Düzenlemeleri

Toplantıların masrafının ortaklaşa veya bir ya da birden fazla üyenin her bir toplantıya ev sahipliği yapmaları suretiyle, iki şekilde karşılandığı görülmektedir. Masrafın ortaklaşa karşılandığı toplantıların önemli bir kısmının ismi de bu uygulamayla örtüşecek şekilde, “sıra” adıyla anılmaktadır; masrafın ortaklaşa paylaşıldığı toplantılarda da aynı anlama gelen, arifane sözcüğünün farklı şivelerdeki kullanımları olan erfene, harfene, arafana, ferefene sözcükleri, toplantıların ekonomik yükümlülüklerinin yerine getirilme biçiminin vurgulandığı isimler olmuşlardır. Coro Bozo’daki uygulama ise, toplantılara sıra ile ev sahibi yapılması şeklindedir.

Toplantının kış aylarında gerçekleştirilmesi: Genellikle sonbaharda başlayıp, ilkbaharda sona eren toplantılar, Cuma veya cumartesi gibi günlerden birisi tercih edilmek suretiyle haftada bir kez gerçekleştirilmektedir.

6- Toplantıların Gerçekleştirildiği Mekanlara Ait Özellikler

Toplantıların gerçekleştirildiği mekânlar ve onların tefrişatı ile ilgili de çeşitli uygulamaların olduğu bilinmektedir. Dursunbey Barana Geleneğinde, “*Sohbet odası, ocaklığı olan evin geniş odasıdır. İçeride hasırlar serilidir. Hasırların üstünde kilimler, odanın kenarında yastıklar vardır. Yastıkların hemen önünde, oturanların rahat etmesini sağlayan minderler bulundurulur* (Mıcırlar,2004:2)” Simav Yaren Geleneğinde ise Topluluk üyelerinin oturma düzenine göre sıralanmış minderlerle beraber müzisyenlerin oturacakları sandalyeler ve masanın içerisinde bulunduğu oda halılarla kaplanmış olup duvarların bir kısmında Atatürk Köşesi, Yâran Geleneği’ni anlatan özdeyişlerin bulunduğu afişler, Türk Bayrağı, Sarı ve Mor Zeybek Flamaları bulunur. Coro Bozo’da da mekânın halılarla kaplanarak tefriş edildiği görülmektedir(Altınay,2004:79).

7-Toplantılarda Bilmece, Mani, Tekerleme, Seyirlik Orta Oyunlarının Uygulanması

Toplantılarda müzik uygulamalarının yanında, mizah unsurunun ön planda olduğu eğlencelik oyun ve yarışmaların yapılması da görülebilen ortak özelliklerdendir. Lale Devri İstanbul'unun Helva Sohbetleri Geleneğinde, yüzük, tura gibi çeşitli oyunları oynamak suretiyle görüldüğü (Ahmet Midhat Efendi,1977:254) bu toplantılarda tekerlemelerin de söylendiği, tekerlemelerden sonra ise güzel hikaye anlatan meddahlardan birinin yüksekçe bir yere çıkarak, hikaye anlatmaya başladıkları, bilinmektedir (Musahipzade Celal,1946:92) Barana Geleneğinde de Yüzük Oyunu, toplantının vazgeçilmez oyunudur ve devamında da farklı orta oyunlarına geçilir (Mıcırlar,2004:2). Akşehir Yaren Geleneğinde de “yüzük oyunu”, Vızvız oyunu, Findili fistan oyunu ve dilsiz oyunu, rastlanabilen orta oyunlarından bazılarıdır (Cenikoğlu;1998:101). Urfa Sıra Gecelerinde, yüzük saklama, yüzüğü parmağa geçirme, tolaka gibi oyunlar oynanır (Akbiyık,2006:107). Çankırı Yâra geleneğinde de yüzük, yattı kalktı, Deveci Biro, Mum dibi...çok sayıda orta oyunu oynanmaktadır. Simav Yaren'inde, yüzük oyunu başta olmak üzere çeşitli orta oyunlarının geçmişte oynanıp, daha sonra unutulmuş, terk edildiklerine dair bir tespit yapılmışsa da (Er,1998:51), günümüzdeki uygulama ile ilgili yapılmış olan tespitte ise “*maniler, bilmeceler, tekerlemeler söylenir, fıkralar, halk hikayeler anlatılır, orta oyunları oynanır, bu oyunlarda yanılanlar veya kasıtlı olarak hata yapanlara cezalar verilir. Böylelikle geleneğin eğlence işlevi de yerine getirilmiş olur* (Altınay,2004:83). Coro Bozo'da da aynı şekilde, mizah unsurunun ön planda olduğu eğlencelik oyun ve yarışmaların yapıldığı bilinmektedir.

8- Toplantılarda Yeme-İçme İle İlgili Görülebilen Uygulamalar

Toplantılarda görülen bir diğer uygulama da, yeme- içme ile ilgilidir. Helva Sohbetleri'nde özellikle sanat ve ticaret erbabı orta halli insanların toplantıları çok çeşitli bir menüden oluşan yemekleriyle dikkat çeker ve bu gecede helva yapmayı bilen ustalar, ortaya konulan sininin üzerindeki ağdalanmış şekeri una batırmak suretiyle şarkılar, türküler eşliğinde çevirerek keten helvasını yaptıkları, kaynaklarda geçmektedir (Musahipzade Celal,1946:91). Barana Geleneğinde başkanın “herro” komutunu vermesiyle yemek düzenine geçilir. Ortaya serilen sora yaygısının üzerine iki tane büyük sofraya kurulur. Yemek çeşitleri pirinç çorbası, tirit, etli pilav, hoşaf ve saray tatlısından ibarettir. Tiritin haricindeki yemekler, başkanın sofraya kaşığıyla iki kez vurmasıyla tamamen yenmeden ev sahibine bırakılır (Mıcırlar,2004:3). Safranbolu Sıra Geleneğinde “*kabak tatlısı, su muhallebisi, gavurga*

denilen mısır patlağı ve yine kavrulmuş mısırdan un haline getirilmiş gavut, cevizli çörek, cevizli pekmez” gibi yiyeceklerin, toplantının sonuna doğru ikram edildiği, belirlenen çeşitlerin dışına çıkmanın yasak olduğu belirtilmiştir (Ataman,1994:13). Afyon Gezekleri yemekli veya yemeksiz olabilir. Yemekli yapılan Gezeklerde, yiyecek olarak, katmerle beraber yenilen pekmez ve tahin gezeğin vazgeçilmezleridir (Akbiyık,2006:346). Adıyaman Harefene Geleneğinde de Çiğ köfte ve tatlı ikram edilir (Akbiyık,2006:347). Akşehir Yaren Geleneğinde, gerçekleştirilen toplantılarda, çerez, pişmaniye, lokma, mısır kavurgası, buğday-mısır göllesi, kavut ve meyve ikramı yapılır (Cenikoğlu,1998:13). Elazığ Kürsübaşı Geleneğinde ise yörede “yassılık” adıyla anılan, meyve, pestil, badem içi, ceviz içi, dut kurusu gibi yiyecekler ikram edilir (Doğan,1998:34) Yine aynı şekilde, Coro Bozo’da da toplantının sonunda yemek verildiğini görmekteyiz.

Sonuç ve Değerlendirme

Toplantıların yapısal özelliklerinin yanı sıra, işlevsel özelliklerinin de ele alınması gerektiğinde, W. Bascom’ın ortaya koymuş olduğu, “hoşça vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme”, “değerlere, toplumsal kurumlara ve törenlere destek verme”, eğitim ve kültürün genç kuşaklara aktarılması”, toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak” (Ekici,2004:119-120), başlıklarıyla genellediği dört işlevin görülmesinin yanında da, üyelerini, toplum için örnek birer birey olarak şekillendirmeye çalışan, geleneksel toplantılar vasıtasıyla, bireylerin kazandığı toplumsal kimlik ve konumlar, bireylerin kendi aralarında ve topluluk dışındaki kitleyle geliştirdikleri iletişim vasıtasıyla gerçekleştirdikleri yardımlaşma, dayanışma gibi işlevlerle genel dokusunun nitelendirilebileceği, Kırgızistan’daki “Coro Bozo” ve Anadolu’daki “Sohbet” toplantılarının yapısal, işlevsel ve içerik itibarıyla benzerlikleri, tarihsel olarak ortak tarihî ve kültürel bağları olan kardeş toplum ve toplulukların, aradan uzun asırlar geçmiş olsa da, formel kalıplarla şekillendirmiş oldukları toplantıların öz ve biçim itibarıyla günümüzde de gözlemleyebildiğimiz uygulamalarıdır. Toplantılar arasında görülebilen farklı uygulamaların olması da, Bin yıllık bir siyasî ayrılıkla beraber adı geçen coğrafyaların birbirinden uzaklığı ile de açıklanabilir. Kaldı ki, Anadolu’da da yöreye, topluluk üyelerinin siyasî, felsefî görüşleriyle beraber, geleneği algılayış ve yorumlayış farklarından kaynaklanan uygulama farklılıkları görülebilmektedir.

KAYNAKÇA

ABSARILIOĞLU, Ahmet. **Çankırı'nın Milli Kültür Değeri Yâran**, Çankırı Belediyesi Kültür Yayınları, Kayıkçı Mat, Çankırı, 2003.

AHMED MİDHAT EFENDİ. **Sır İçinde (Hasan Mellah)**, Bedir Yayınları, Garanti Mat. İstanbul, 1977.

AKBIYIK, Abuzer. **Şanlıurfa Sıra Gecesi**, Elif Matbaası Şanlıurfa, 2006.

----- “Urfa Sıra Gecesinden, Çankırı Yâran Meclisine”, **Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri**, Deta Matbaası, Ankara, 2004.

ALTINAY, F. Reyhan. **Cumhuriyet Döneminde Türk Halk Müziği**, İzmir, 2004.

----- “Çankırı ve Simav'da Yaren Geleneği”, **Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri**, Deta Matbaası, Ankara, 2004.

ARSTANBEK, Karsten. **Kırgızskiye İğri, Razvleçeniye**, İlim Yayınevi, Bişkek, 2004,

ATAMAN, Sadi. **Eski Safranbolu Hayatı** Genişleterek Yayına Hazırlayan: Süleyman Şenel, Baskı, Canyiğit Grafik, İstanbul, 1994.

1967 Bolu İl Yıllığı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968.

CENİLOĞLU, G. Tarıman. **Akşehir'de Sıra Yarenleri**, Türk Dünyası Araştırmaları Yayını, İstanbul, 1998

CENİKOĞLU, G. Tarıman. Akşehir'de Yarenlik Geleneği, **Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri**, Deta Matbaası., Ankara, 2004, s

ÇAĞATAY, Neşet. **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. Ankara Üniversitesi basımevi, Ankara 1974.

DOĞAN, Hüsniye. **Elazığ- Harput Müzik Folklorunda Sıra Geceleri(Kürsübaşı) Geleneği**, (Basılmamış Lisans Tezi), İzmir, 1998

DÜZGÜN, Dilaver. , **Erzurum Köy Seyirlik Oyunları**, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara, 1999

- EKİCİ, Metin. **Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri**, Geleneksel Yayıncılık, Ankara, 2007.
- ER, Tülay. **Simav İlçesi ve Çevresi Yaren Teşkilatı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.
- “Yâran- Yâren Kültürü Hakkında Bir Değerlendirme” **Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri**, Deta Matbaası, Ankara, 2004.
- EREŞ, Bahattin **Akşehir Yöresi Halk Kültürü Araştırması**, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Yay, Ankara,1992
- ESİN, Emel. **Türk Kozmolojisine Giriş**, Yayına Hazırlayan Ergun Kocabıyık, Özbolu Yayınevi, Yaylacık Mat, İstanbul, 2001.
- GENÇ, Reşat I. **Uluslar arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, Kaşgarlı Mahmud’a Göre XI. Yüzyılda Türklerde Oyunlar Ve Eğlenceler, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1977, C. III.
- GÖKALP, Ziya. **Türk Uygarlığı Tarihi**, İnkılap Kitabevi, Anka Ofset, İstanbul, 1991.
- GÖKYAY, Orhan Şaik. **Dedem Korkudun Kitabı**, Kabalcı Yayınları, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 2006.
- GÜLDOĞAN, Vedat. **Diyarbakır Kültürü**, Kripto Yay, BRC Mat, Ankara 2011
- GÜLLÜLÜ, Sabahattin. **Sosyoloji Açısından Ahi Birlikleri**, Ötüken Yayınevi, İrfan Matbaası, İstanbul, 1977.
- EKİM, Gökhan. **Çankırı Yâran Geleneğinin Tarihi, Kültürel Kökenleri ve Müzik Uygulamaları**, Ege Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2009.
- HASAN, Fahri İbrahim. **Yasenovo Folkloru**, Şumen Episkop Konstantin Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şumen, 1998
- İNAN, Abdulkadir **Türk Hukuk Ve İktisat Tarihi Mecmuası**, Orun ve Ülüş Meselesi, İstanbul, 1931,

KAYA, Azat. “Dursunbey Halk Kültürüne Bir Bakış”, **Alaçam Dağları Ve Dursunbey I. Ulusal Sempozyumu**, İmpa Mat, İstanbul, 2003

KÖPRÜLÜ, M. Fuad. **Âşık Fasılları**, İkdam, 25 Nisan 1914.

----- **Edebiyat Araştırmaları I**, TTK Basımevi, Ankara 1999.

MICIRLAR, Halil. **Barana Geleneği**, Dursunbey Folklor Araştırma Derneği Yayınlanmamış Notlar. 2004

MUSAHİPZADE CELAL, **Eski İstanbul Yaşantısı**, İrfan Mat, İstanbul, 1946.

ONAY, Ahmet Talat. **Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev’i**. Devlet Matbaası, İstanbul, 1928.

ÖGEL BAHAEDDİN. **Türk Kültür Tarihine Giriş**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1991.

ÖZKAN, Orhan. **Çankırı Gelenekleri ve Yaran Kültürü**, Kayıkçı Matbaacılık Çankırı, 2002.

RAHMAN, Abdülkerim . **Uygur Folkloru**, Çeviri: Soner Yalçın, Erkin Emet, Kültür Bakanlığı HagemYayınları, Ankara, 1996.

SALÜN, Mustafa. **Kütahya Gezek Geleneği İle Törelerimiz, Oyunlarımız**, Ekspres Matbaası, Kütahya, 2002.

ŞENEL, Süleyman. **Kastamonu’da Âşık Fasılları I. Cilt**, Katamonu Valiliği İl Özel İdaresi Yayınları, Düzey Matbaacılık, İstanbul, 2007.

TURHAN, Salih, TAN, Nail. **Artvin Halk Müziğine Giriş**, Arvin Valiliği Kültür Yay, Cem Veb Ofset, Ankara, 2001.

Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yayıncılık, Grafiker Ofset, Ankara, 2004

ÜÇÖK, Hacışeyhoğlu Hasan. **Çankırı’da Ahilikten Kalma Sohbet ve Yârân Teşkilatı**, Çankırı Vilayet Matbaası, Çankırı, 1932.